

Tartu Ülikool

Sotsiaalteaduste valdkond

Haridusteaduste instituut

Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Kätlin Pahk

**LASTEAI AÕPETAJATE ARVAMUSED SOTSIAALSETE OSKUSTE
ARENDAMISVIISIDE KOHTA LASTEAIAS**

bakalaureusetöö

Juhendaja: Heiki Krips hariduse juhtimise lektor, PhD (pedagoogika)

Tartu 2017

Sisukord

Resümee	3
Sissejuhatus	5
1. Teoreetiline ülevaade	6
1.1 Sotsiaalsete oskuste arendamine lasteaias	6
1.2 Sotsiaalsete oskuste arendamisviisid lasteaias	8
2. Metoodika.....	10
2.1 Valim	10
2.2 Andmekogumismeetod.....	10
2.3 Protseduur.....	11
3. Tulemused ja arutelu.	12
3.1 Lasteaiaõpetajate kirjeldused, milliseid sotsiaalseid oskusi peaks arendama lasteaias	14
3.2 Lasteaiaõpetajate kirjeldused tegevustest, mille abil nad laste sotsiaalseid oskusi arendavad....	16
3.3 Arutelu.....	21
3.4 Töö praktiline väärtus ja piirangud.....	23
Kasutatud kirjandus	24

Resümee

Lasteaiaõpetajate arvamused sotsiaalsete oskuste arendamisviiside kohta lasteaias

Paremate sotsiaalsete oskustega lastel on edukamad suhted eakaaslaste ja täiskasvanutega. Uurimuste kohaselt tagavad paremad sotsiaalsed oskused edu ka õppimises. Sotsiaalsete oskuste arendamisel on oluline roll täita lasteaiaõpetajatel. Sellest lähtuvalt seati käesoleva uurimustöö eesmärgiks välja selgitada, milliseid sotsiaalseid oskusi peaks lasteaiaõpetajate arvates lasteaias arendama ning kuidas õpetajad kirjeldavad, milliste tegevustega nemad ise laste sotsiaalseid oskusi arendavad.

Uurimustöös kasutati kvalitatiivset uurimust, mille empiirilises osas koguti poolstruktureeritud intervjuude kaudu andmeid kolmelt Pärnumaa lasteaiaõpetajalt. Andmeid analüüsiti kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsiga. Analüüsi tulemusena saadi vastuseks esimesele uurimisküsimusele kolm peakategooriat: lapse oskus suhelda aktiivselt ja empaatiliselt, kehtestamisoskus ja koostööoskus. Vastuseks teisele uurimisküsimusele saadi kuus peakategooriat: vestlus, selgitamine lapsele; arutelu/ vestlusringid; situatsioonimängud, kirjanduspalad; paaris- ja grupitööd, ühismängud; õpetaja isiklik eeskuju ; laste kaasamine oluliste otsuste tegemisse.

Käesoleva bakalaureusetöö praktiliseks väärtuseks peab töö autor seda, et saadud tulemused oma mitmekesisuse tõttu võivad olla abiks nii lasteaedade õppekavade arendamisel kui ka aidata lasteaedade õpetajatel oma tegevusi laste sotsiaalsete oskuste arendamisel mitmekesistada.

Märksõnad: sotsiaalsed oskused, lasteaiaõpetaja, sotsiaalsed suhted lasteaias, sotsiaalsete oskuste arendamisviisid.

Abstract

Preschool teachers` opinions on how to develop social skills in preschool

Children with better social skills have more successful relationships with their peers and grown-ups. According to the studies, better social skills also secure success in learning. Development of social skills is an important role for preschool teachers. Therefore, the purpose of the present research was to find out which social skills preschool teachers think are important to evolve and how teachers describe the activities they use for developing children`s social skills.

A qualitative research was used in this research and in the empirical part data was gathered using semi-structured interviews from three preschool teachers from Pärnu county. Data was analyzed with a qualitative inductive content analysis. As the result of the analysis three main categories were received for the first research question: child's ability to communicate actively and emphatically, assertiveness and cooperative skill. For the second research question, six main categories were received: conversation, explaining to the child; debate / discussion groups; role-plays; stories; pair and group work; playing together; teacher's personal example; children's involvement in major decisions.

The author thinks that the practical value of the present research is that the received varied results can be helpful to develop the curricula of preschools and also to help preschool teachers to diversify their activities when evolving children`s social skills.

Keywords: social skills, preschool teacher, social relationships in kindergarten, ways to develop social skills.

Sissejuhatus

Laste sotsiaalsete oskuste arendamise vajalikkust lasteaias on rõhutanud mitmed autorid (Katz & McClelland, 1991; McClelland, Morrison ja Holmes, 2000). Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2008) tuuakse välja, et sotsiaalsete oskustena mõistetakse lapse oskusi teistega suhelda, tajuda nii iseennast kui ka partnereid, võtta omaks ühiskonnas üldtunnustatud tavasid ning lähtuda eetilistest tõekspidamistest. Sotsiaalsete suhetega seotud uurimuste läbiviijad märgivad, et õpetaja ja lapse suhe lasteaias on olulise tähtsusega, sest mõjutab lapse arengut õppimisega seoses (Haimre & Pianta, 2005; Runiors, Boivin, Cross, Vitaro, 2014), aga ka lapse sotsiaalset arengut. Eestis on vähe läbi viidud uurimusi, kus analüüsitakse lasteaiaõpetajate arvamusi sotsiaalsete oskuste arendamise viiside kohta. Uurimisprobleemiks on küsimus sellest, kuidas lasteaiaõpetajad kirjeldavad laste sotsiaalsete oskuste arendamise viise lasteaias.

Eelnevast lähtuvalt on käesoleva uurimustöö eesmärgiks selgitada, milliseid sotsiaalseid oskusi peaks lasteaiaõpetajate arvates lasteaias arendama ja kuidas õpetajad kirjeldavad, milliste tegevustega nemad ise laste sotsiaalseid oskusi arendavad.

Eesmärgist lähtuvalt püstitati töö uurimusküsimused:

- 1) Kuidas õpetajad kirjeldavad, milliseid sotsiaalseid oskusi peaks arendama lasteaias?
- 2) Kuidas õpetajad kirjeldavad enda tegevusi laste sotsiaalsete oskuste arendamisel?

Käesolev bakalaureusetöö on jagatud kolmeks peatükiks. Esimene osa keskendub teoreetilistele lähtekohtadele, teises tutvustatakse metoodikat ning kolmas osa käsitleb uurimistulemusi.

1. Teoreetiline ülevaade

1.1 Sotsiaalsete oskuste arendamine lasteaias

Beaudoin, Moersch ja Evare (2016) sõnastavad sotsiaalsed oskused eneseteadlikkuse, enesejuhtimise, teistest hoolimise ja arusaamise ehk sotsiaalse teadlikkusena, läbimõeldud otsuste tegemisena igapäevastes väljakutsetes, vastutusena otsuste tegemisel ja positiivsete suhete säilitamise oskusena. IES Institute of Education Sciences (2013) toob veel välja, et sotsiaalsed oskused on suhtlemisoskus, probleemide lahendamine.

Saat ja Tropp (2010) rõhutavad, et sotsiaalsed oskused on eesmärgile suunatud õpitud käitumised, mis võimaldavad inimesel efektiivselt suhelda ja funktsioneerida erinevates sotsiaalsetes keskkondades. Sotsiaalsed oskused on üksikud, õpitud käitumisviisid, mida inimene kasutab mingi ülesande täitmise eesmärgil. Kui laps tahab näiteks teise lapsega mängida, võib ta kasutada “mängima kutsumise” oskust. Selline käitumine on jälgitav, mõõdetav ja konkreetne. Keltikangas- Järvinen (2011:13) lisab, et sotsiaalsete oskuste tõhusast toimetulekust ja kasulikest oskustest alati ei piisa, need peavad olema moraalselt ja eetiliselt tänapäeva ühiskonnas aktsepteeritavad.

Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2008) mõistetakse sotsiaalsete oskuste all lapse oskusi teistega suhelda, tajuda nii iseennast kui ka partnereid, võtta omaks ühiskonnas üldtunnustatud tavasid ning lähtuda eetilistest tõekspidamistest.

Õppe- ja kasvatustegevuse tulemusel 6–7aastane laps:

- 1) püüab mõista teiste inimeste tundeid ning arvestada neid oma käitumises ja vestluses;
- 2) tahab ja julgeb suhelda – huvitub suhetest ja tunneb huvi teiste vastu;
- 3) hoolib teistest inimestest, osutab abi ja küsib seda vajadusel ka ise;
- 4) osaleb rühma reeglite kujundamisel;
- 5) oskab teistega arvestada ja teha koostööd;
- 6) loob sõprussuhteid;
- 7) saab aru oma-võõras-ühine tähendusest;
- 8) teeb vahet hea ja halva käitumise vahel;
- 9) mõistab, et inimesed võivad olla erinevad;

10) järgib kokkulepituid reegleid ja üldtunnustatud käitumisnorme;

11) selgitab oma seisukohti (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2011).

Lasteaeda minek on oluline muutus lapse elus, sest teda ootavad ees uued sotsiaalsed suhted (Runiors et al., 2014). McClelland jt (2000) leidsid oma uurimustes, et laste arv peres, vanus lasteaeda astumisel, eelnev lasteaia kogemus ning vanemate haridustase on mõjutajaks laste sotsiaalsetele oskustele lasteaed tülles, näiteks positiivsetele suhetele eakaaslastega, koosmängule, teiste lastega arvestamisele, suuliste juhiste kuulamisele ja grupi töös osalemisele. Enne lasteaeda on lapse jaoks oluline suhe lapsevanemaga, lasteaia tekivad lapsel suhted õpetajatega (Portilla, Adler, Ballard, Boyce, Obradovic, 2014). Soltero-Ruiz ja Erlinda (2013) märgivad, et lasteaiaõpetajad peavad oluliseks juba lapse lasteaeda tülles mõningast sotsiaalsete oskuste olemasolu, laps võiks läbi saada eakaaslastega, ta peaks suutma lühiajaliselt keskenduda. Manziopoulus (2005) nendib, et lapse sotsiaalne suhe lasteaiaõpetajaga hõlmab endas tugevat vastastikuse mõjutamise protsessi lasteaia või rühma olukorras, mis aitab kaasa lapse arusaamisele inimestevahelisest käitumisest. Katz ja McClelland (1991) rõhutavad, et lasteaiaõpetajal on suur vastutus, kui lasteaeda tuleb laps, kellel kodus on olnud teistsugused reeglid ja rutiin. McClelland, Holmes, Morrison (2006) toovad välja, et varane sotsiaalsete oskuste puudujääkide märkamine ja kaardistamine ning sobivate sekkumiste rakendamine suurendab lapse hilisemat edu ning aitab lapsel omandada kohasemaid käitumisviise.

Katz ja McClellan (1991) märgivad, et lasteaia-aastad on kõige paremaks ajaks lapse sotsiaalsete oskuste arendamiseks, lapse positiivsete suhete tekkimiseks teiste inimestega. Lemmon ja Green (2015) lisavad, et saavutada häid suhteid koolieelses eas on küll keeruline, ometi peaks laps omandama suhtlemisoskuse eakaaslastega ja negatiivsete tunnetega toimetuleku oskuse. Autorite sõnul on sotsiaalsed oskused lapsele vajalikud mitte ainult mängus, aga ka edaspidiseks positiivseks suhtlemiseks, näiteks ise tegevuste algatamisel ja teiste kutsete vastuvõtmisel. Kõige tähtsam on, et laps oskaks säilitada positiivseid suhteid eakaaslastega ja teha nendega koostööd. McClelland jt (2000) toovad välja, et lapse head sotsiaalsed oskused, sealhulgas suhtlemisoskus teiste inimestega ja soov teha koostööd, tagavad talle ka paremad akadeemilised oskused. Lemmon ja Green (2015) nimetavad koolieelset aega parimaks sotsiaalsete oskuste õpetamisel, just seetõttu keskendutaksegi lasteaia suurel määral laste sotsiaalsele arengule.

1.2 Sotsiaalsete oskuste arendamisviisid lasteaias

Katz ja McClellan (1991) toovad sotsiaalsete oskuste arendamisviisina välja vestluse lapsega. Õpetaja otsene pöördumine, lihtne ja arusaadav selgitus, asjakohane kasutamine „aeg maha“, laste motiveerimine teisi mitte maha surudes. Curby jt (2009) nendivad, et õpetaja ja lapse üks-ühele suhtlemine, õpetaja selgituste jagamine tagab lapsele paremad sotsiaalsed oskused ning lisaks on sellel positiivne mõju kogu lapse arengule.

Vestlusringe sotsiaalsete oskuste arendamisviisina tutvustavad Simpson ja Oh (2013). Nad kirjeldavad tegevusi, mida kujutab endast vestlusring nimetusega „hommikuring“. Igal hommikul alustatakse lasteaiarühmas ühiselt päeva, lapsed istuvad hästi lähestikku, tavaliselt põrandavaibal. Seal viiakse läbi päeva alustamise rituaalid, arutatakse läbi kellaaeg, kuupäev, tähtpäevad, sellele järgneb mõni hommikune tervituslaul ja päeva tegevuste kavandamine, kasutades erinevaid piltmaterjale ja näitevahendeid. Hommikuringist ja sealsest näitematerjalide kasutusest on leitud häid mõjutusi just erivajadustega lastele, kes vajavad visuaalset toetust ja süstemaatilist materjali tegevuste mõistmiseks.

Li, Hestenes ja Wang (2016) rõhutavad sotsiaalsete oskuste arendamisel mängu tähtsust. Mäng on olulisim tegevus lastel, eriti noorematel. Seda võib pidada võtmetegevuseks õppimisel, aga ka lapse sotsiaalsete oskuste arenemisel. Mäng võimaldab suhtlemist nii laste kui ka kõigi teiste vahel. Jäljendamismäng, rollimäng või dramatiseering võimaldab lõhkuda sidemed kujutluse ja reaalsuse vahel. On leitud, et jäljendamismängud on positiivsed lastevaheliste suhete loomisel, küll aga puudub jäljendamismängul mõju reeglite järgimise õppimisele. Sotsiaalsel rollimängul on tugev seos kolme sotsiaalse oskuse, enesekehtestamise, koostöö ja enesekontrolli osas. Li jt (2016) rõhutavad, et täiskasvanud peavad teadlikult edendama sotsiaalseid jäljendamismänge. Lemmon ja Green (2015) leiavad samuti, et lapse jaoks on heaks sotsiaalsete oskuste arendamisviisiks jäljendamine. Nad tuginevad Bandura sotsiaalse õppimise teooriale ning kirjeldavad videote kasutamist lapse soovimatu käitumise vähendamiseks ja positiivsete eeskujude toomiseks. Laps jälgib ekraanil endaga sarnase lapse tegevust ja sotsiaalne õppimine on tema jaoks märkamatu. Saat ja Tropp (2010) kinnitavad samuti, et sotsiaalseid oskusi arendab teiste jälgimine ja jäljendamine. Nad toovad välja, et lisaks modelleerimisele, kus omandatavaid oskusi demonstreeritakse audio-või videofilmis, samuti elavas esituses, on võimalik kasutada kognitiiv-käitumuslikku strateegiat. Sellisel juhul harjutatakse juhendamisel teatud käitumist ja õpetaja annab lapsele hiljem tagasisidet.

Paremate tulemuste saavutamiseks võib kasutada nii juhendamist kui ka modelleerimist. Hsueh, Lowenstein, Morris, Mattera ja Bangser (2014) pakuvad sotsiaalsete oskuste arendamiseks välja kujutus- ja rollimängu, kus õpetaja toetab last küsimustega. Näiteks, kui laps joonistab maja ja ennast ema rolli, siis õpetaja küsib, mida laps emana teeks, kuidas ta perele lõunat või õhtusööki valmistaks. Õpetaja küsimuste abil õpib laps planeerima ja nägema erinevaid vaatenurki rollimängus.

Saat ja Kanter (2013) toovad välja, et sotsiaalsete oskuste arendamiseks sobivad hästi õpetaja jutustus, vestlus, diskussioon, ajurünnak, rollimäng, dramatiseeringud, kujutusülesanne. Autorite sõnul sobivad sotsiaalsete oskuste arendamiseks nii individuaalne, paaris- kui ka rühmatöö. Eraldi rõhutavad Saat ja Kanter õpetaja sotsiaalse kompetentsuse olulisust. Kayili ja Ari (2016) sõnul on näidendid, kus kasutatakse nukke, videod probleemide lahendamiseks heaks võimaluseks arendada sotsiaalseid oskusi. Autorid nendivad ka, et mida varem väikeseid lapsi kaasatakse probleemide lahendamisse, seda paremad on nende sotsiaalsed oskused tulevikus. Sotsiaalset probleemilahendamist pakuvad sotsiaalsete oskuste arendamiseks välja ka Saat ja Tropp (2010). Sellise strateegia sisuks on inimestevaheliste probleemide hindamine ja alternatiivsete lahenduste väljapakumine.

Harro-Loit (2014) nendib, et lasteaiaõpetaja võib enda isikliku eeskujuga laste sotsiaalseid oskusi arendada mitmeti. Õpetaja saab väärtustada sotsiaalsete oskuste harjutamist, näidata eeskuju olles ise hea kuulaja ja küsimuste esitaja, tagasiside andja nii laste kui lastevanemate jaoks, saab luua olukordi, kus harjutatakse kaaslase aktiivset kuulamist, neutraalse tagasiside andmist, luua olukordi, kus vanemaid vajadusel toetatakse ja õpetatakse lapsi kuulama, laste tundeid aktsepteerima jms. Isikliku eeskuju tähtsust rõhutavad ka Katz ja McClellan (1991). Positiivse eeskuju andmisega on õpetajal võimalik muuta lapse eelnevaid negatiivseid kogemusi. Autorid täheldavad, et kui laps on sattunud nn nõiaringi, siis vajab ta sellest väljatulemiseks täiskasvanute abi.

Laste kaasamiseks oluliste otsuste tegemisse on võimalus õpetajal luua väiksemaid gruppe ja küsida laste arvamusi, selle kohta, kuidas mõnda tegevust teha võiks (Katz & McClellan, 1991). See on võimalus meelitada lapsi tegutsema, kui nad muidu tegevuses osaleda ei soovi.

2. Metoodika

Käesolevas uurimustöös on kasutatud kvalitatiivset uurimismeetodit, mis keskendub teksti sisule või kontekstilisele tähendusele, kus tegeldakse inimeste isikliku ja sotsiaalse kogemuse uurimise, kirjeldamise ja tõlgendamise (Laherand, 2008). Õunapuu (2014) ütleb, et kvalitatiivses uurimistöös keskendutakse sotsiaalsetele nähtustele nagu suhete dünaamika ja inimeste seesmistele nähtustele nagu näiteks mõtted, tõekspidamised, elukogemused ja arvamused. Bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada, milliseid sotsiaalseid oskusi peaks lasteaiaõpetajate arvates lasteaias arendama ja kuidas õpetajad kirjeldavad, milliste tegevustega nemad ise laste sotsiaalseid oskusi arendavad.

Selleks püstitati töö uurimusküsimused:

- 1) Kuidas õpetajad kirjeldavad, milliseid sotsiaalseid oskusi peaks arendama lasteaias?
- 2) Kuidas õpetajad kirjeldavad enda tegevusi laste sotsiaalsete oskuste arendamisel?

2.1 Valim

Uuringus kasutati mugavusvalimit. Uuritavateks olid töö autorile varasemalt tuttavad kolm lasteaiaõpetajat ühest lasteaiast ja seetõttu ka lihtsasti kättesaadavad. Uurimuse läbiviimiseks küsiti nõusolekut lasteaia direktorilt ja õpetajatelt. Töö autor viis intervjuud läbi lasteaiaõpetajatele sobival aegadel ja kohas. Eelnevalt küsis töö autor, kas õpetajad on nõus uurimuses osalema ja tutvustas töö teemat ja eesmärki. Uurimuses osalemine oli vabatahtlik ja kõik kolm õpetajat andsid oma nõusoleku uurimuses osalemiseks. Intervjueeritavate tööstaaž oli esimesel õpetajal 20, teisel 10 ja kolmandal 6 aastat. Anonüümsuse tagamiseks asendati analüüsi ja tulemuste osas õpetajate nimed tähistega Õpetaja 1, Õpetaja 2, Õpetaja 3.

2.2 Andmekogumismeetod

Andmekogumisinstrumentina kasutati poolstruktureeritud küsimustega intervjuud, mille küsimused olid eelnevalt ette valmistatud. Kasutati avatud küsimusi, et vastaja saaks rohkem avaldada oma arvamust. Intervjuu küsimused koostas autor lähtuvalt uurimusküsimustest. Küsimused esitati kõigile uuritavatele samas järjekorras. Andmed saadi lasteaiaõpetajate

intervjueerimise kaudu ning saadud materjali analüüsimiseks keskenduti tähendusele ega kasutatud statistilisi mõõtevahendeid. Autor teeb järeldusi sõnaliste andmetele toetudes ning neid tõlgendades. Intervjuu küsimused on järgmised:

- Palun kirjelda, milliseid laste sotsiaalseid oskusi sinu arvates peaks lasteaias arendama?
- Palun kirjelda, missuguste tegevuste kaudu Sina õpetad sotsiaalseid oskusi lasteaias?

2.3 Protseduur

Intervjuu küsimused koostati 2017.aasta veebruaris. Valimisse kuuluvate lasteaiaõpetajatega viidi intervjuu läbi 2017.aasta märtsis. Ennem seda oli koostatud intervjuu kava ja läbi viidud pilootintervjuu veel ühe lasteaiaõpetajaga. Pärast pilootintervjuud intervjuu küsimustes muudatusi ei tehtud, kuna nende mõistmisel raskusi ei tekkinud. Intervjuuks lepiti kokku lasteaiaõpetajatega sobiv aeg ja koht. Uurimus viidi läbi iga õpetajaga individuaalselt selleks valitud privaatses lasteaia ruumis. Intervjuu alguses tutvustas töö autor uurimuse sisu ja eesmärgi ning selgitas, et saadud andmeid käsitletakse anonüümselt ja pärast salvestused kustutatakse. Lasteaiaõpetajate vastused salvestati telefonis oleva salvestus võimalusega ja seejärel transkribeeriti. Transkribeerimisel kasutati Laheranna (2008) raamatut „Kvalitatiivne uurimisviis“. Andmeanalüüs toimus 2017.aasta aprillis. Intervjuude andmete analüüsiks kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi.

Laherand (2008) kirjutab oma raamatus, et kvalitatiivset sisuanalüüsi kasutavad uuringud keskenduvad keele kui kommunikatsioonivahendi tunnusjoontele ning teksti sisule või kontekstilisele tähendusele. Kvalitatiivne sisuanalüüs uurib keelt intensiivselt. Kodeerimise peaesmärk on lahutada tekst osadeks ja seda mõista, arendada välja kategooriad ning seada need uuringu edenedes korrastatud süsteemi. Sarnase tähendusega laused ja lauseosad koondatakse koodideks, millest omakorda leitakse kategooriad.

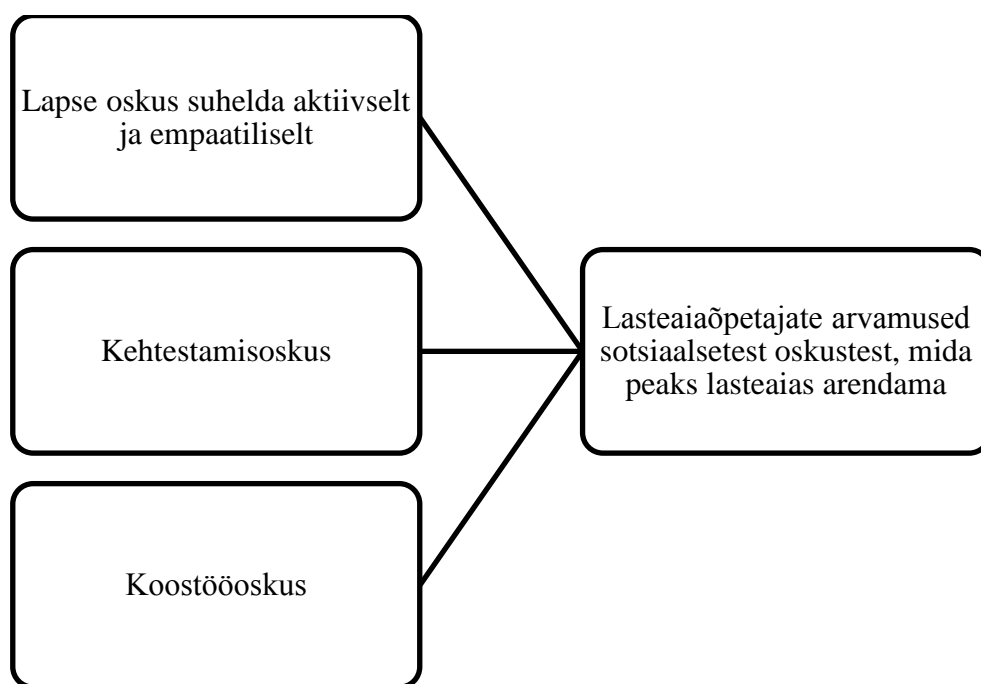
3.Tulemused ja arutelu.

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada kolme praktiseeriva lasteaiaõpetaja arvamused selle kohta, milliseid sotsiaalseid oskusi peaks lasteaias arendama ja kuidas õpetajad kirjeldavad, milliste tegevustega nemad ise laste sotsiaalseid oskusi arendavad.

Vastavalt töö eesmärgile püstitati järgmised uurimisküsimused:

- 1) Kuidas lasteaiaõpetajad kirjeldavad, milliseid sotsiaalseid oskusi peaks arendama lasteaias?
- 2) Kuidas õpetajad kirjeldavad enda tegevusi laste sotsiaalsete oskuste arendamisel?

Esimesele uurimisküsimusele vastuse leidmiseks teostatud analüüsi tulemusena saadi kolm peakategooriat: *lapse oskus suhelda aktiivselt ja empaatiliselt*, *kehtestamisoskus* ja *koostööoskus* (vt. Joonis 1, lk 12).

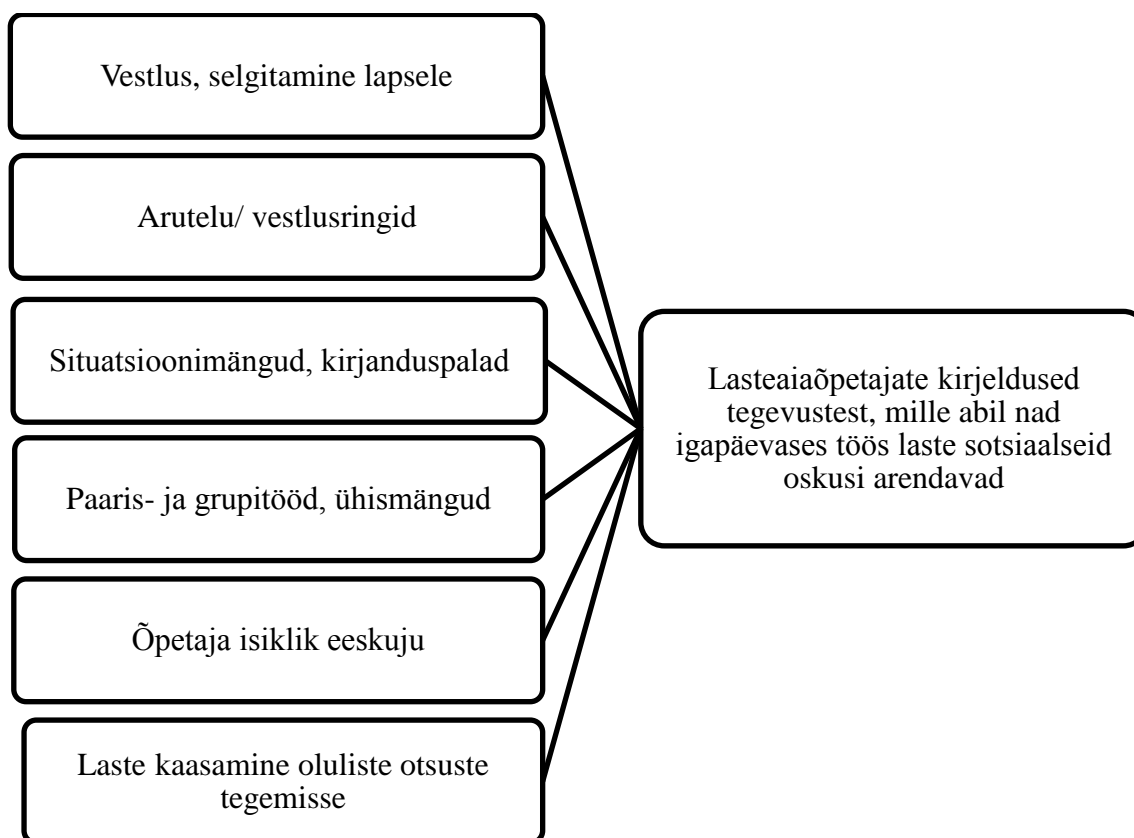

Joonis 1: Peakategooriad esimese uurimisküsimuse sisuanalüüsi tulemusena

Küsimusele, kuidas lasteaiaõpetajad kirjeldavad, milliseid sotsiaalseid oskusi peaks arendama lasteaias, vastati näiteks, et lapsel tuleb arendada julgust eakaaslastega suhtlemisel, kartmatut pöördumist täiskasvanu poole, empaatiat, sõbralikkust, teiste tunnete kirjeldamist. Kaks

lasteaiaõpetajat kolmest rõhutasid lapse julgust küsida, mida ta soovib, valmisolekut edastada oma mõtteid teistele, teiste laste mängu kutsumise julgust ja algatusvõimet eakaaslastega suhtlemiseks. Lasteaiaõpetajad nimetasid kokkulepetest kinnipidamist, enda mänguasjade jagamist teiste lastega, inimese erinevuse väärtustamist, mis töös on liigitatud peakategooria „Koostööoskus“ alla.

Teisele uurimisküsimusele vastuse leidmiseks teostatud analüüsi tulemusena saadi kuus peakategooriat: vestlus, selgitamine lapsele; arutelu/ vestlusringid; situatsioonimängud, kirjanduspalad; paaris- ja grupitööd, ühismängud; õpetaja isiklik eeskuju ja laste kaasamine oluliste otsuste tegemisse (vt. Joonis 2, lk 13).

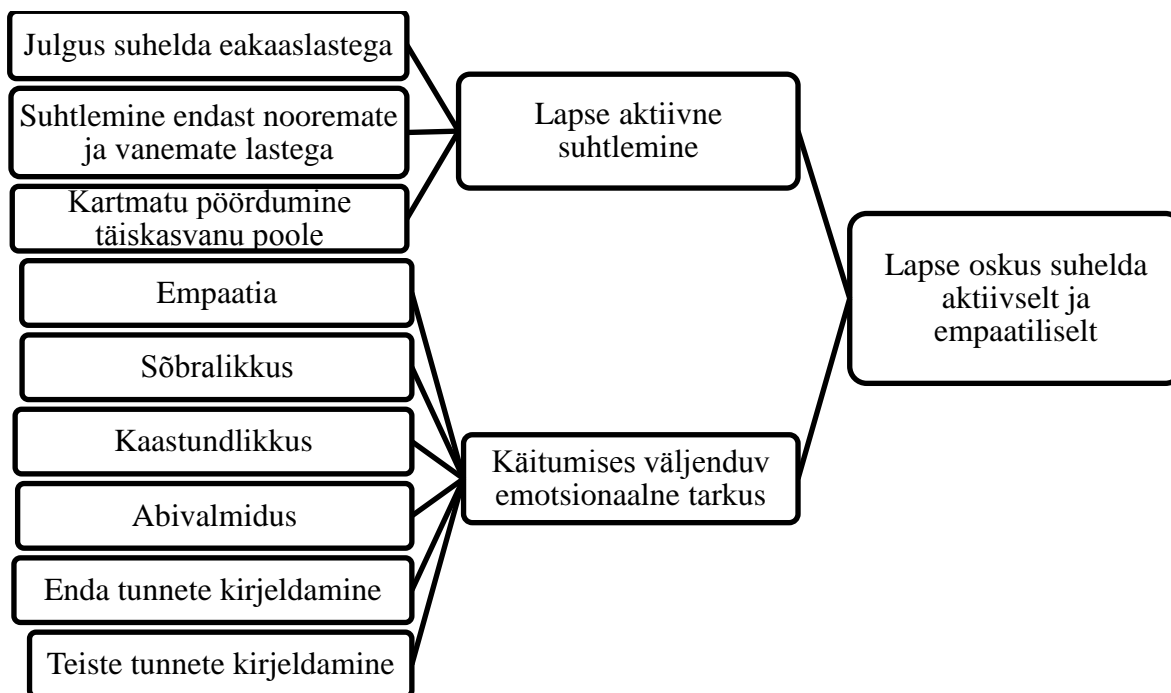
Joonis 2: Peakategooriad teise uurimisküsimuse sisuanalüüsi tulemusena

Käesoleva töö raames intervjueeritud lasteaiaõpetajad kirjeldasid tegevustena, millega nad laste sotsiaalseid oskusi arendavad, muuhulgas igapäevast lapse juhendamist ja selgitamist konkreetses olukorras, arutelu, vestlusringe suhtlemisoskuse arendamiseks, arutelu tunnetest, situatsioonimänge, inimeste erinevusi väärtustavaid situatsioonimänge, õpetlikke

jutte, laste ühist grupitööd, mängu koos õpetajate ja lastevanematega, paarilise leidmist, lapse jaoks olemas olemist, ise viisakalt ja hoolivalt käitumisega, lastega koos reeglite koostamist ja vajadusel muutmist.

3.1 Lasteaiaõpetajate kirjeldused, milliseid sotsiaalseid oskusi peaks arendama lasteaias

Peakategooria „Lapse oskus suhelda aktiivselt ja empaatiliselt“ (vt. Joonis 3, lk 14) moodustus alakategooriatest *lapse aktiivne suhtlemine ning käitumises väljenduv emotsionaalne tarkus*. Alakategooria *lapse aktiivne suhtlemine* moodustus koodidest *julgus suhelda eakaaslastega, suhtlemine endast nooremate ja vanemate lastega ja kartmatu pöördumine täiskasvanu poole* ning alakategooria *käitumises väljenduv emotsionaalne tarkus* moodustus koodidest *empaatia, sõbralikkus, kaastundlikkus, abivalmidus, enda tunnete kirjeldamine, teiste tunnete kirjeldamine*.

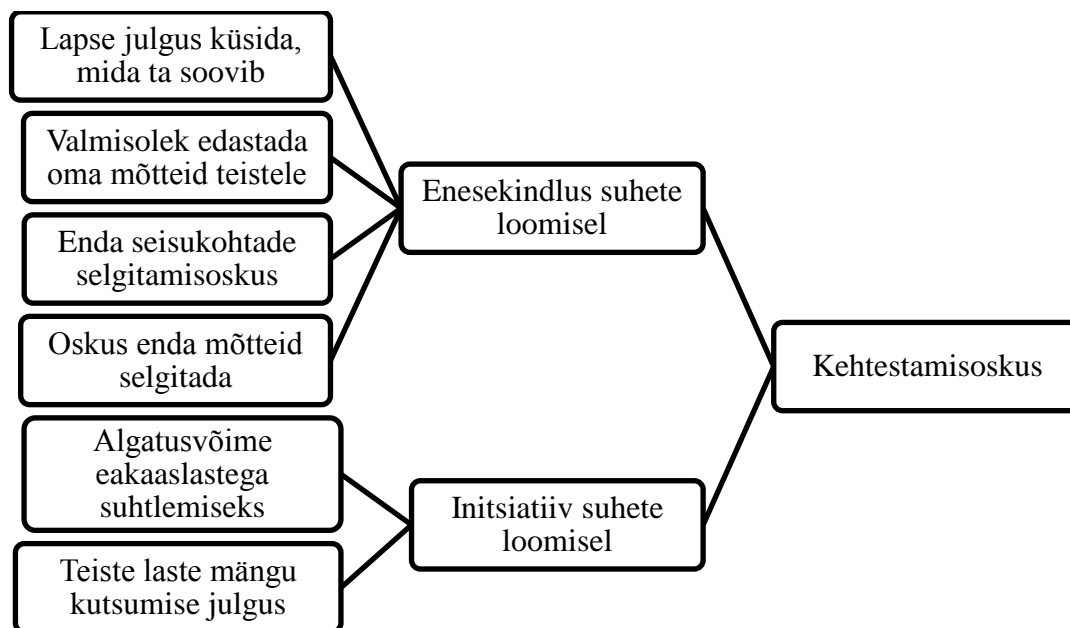

Joonis 3: Peakategooria „Lapse oskus suhelda aktiivselt ja empaatiliselt“ jagunemine alakategooriateks ja koodideks

Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2008) alusel tahab ja julgeb 6-7-aastane laps suhelda - huvitub suhetest ja tunneb huvi teiste vastu. Käesoleva töö intervjuudes nimetati lapse julgust suhtlemisel teiste inimestega olulise sotsiaalse oskusena.

Kuna lasteaed on vägagi sotsiaalne keskkond, siis on lapsel vaja julgust suhelda eakaaslastega ja täiskasvanutega. Laps peab saama julguse suhelda. Ma selgitan alati lastele, et kui on vaja, siis tuleks ja küsiks julgesti (Õpetaja 1).

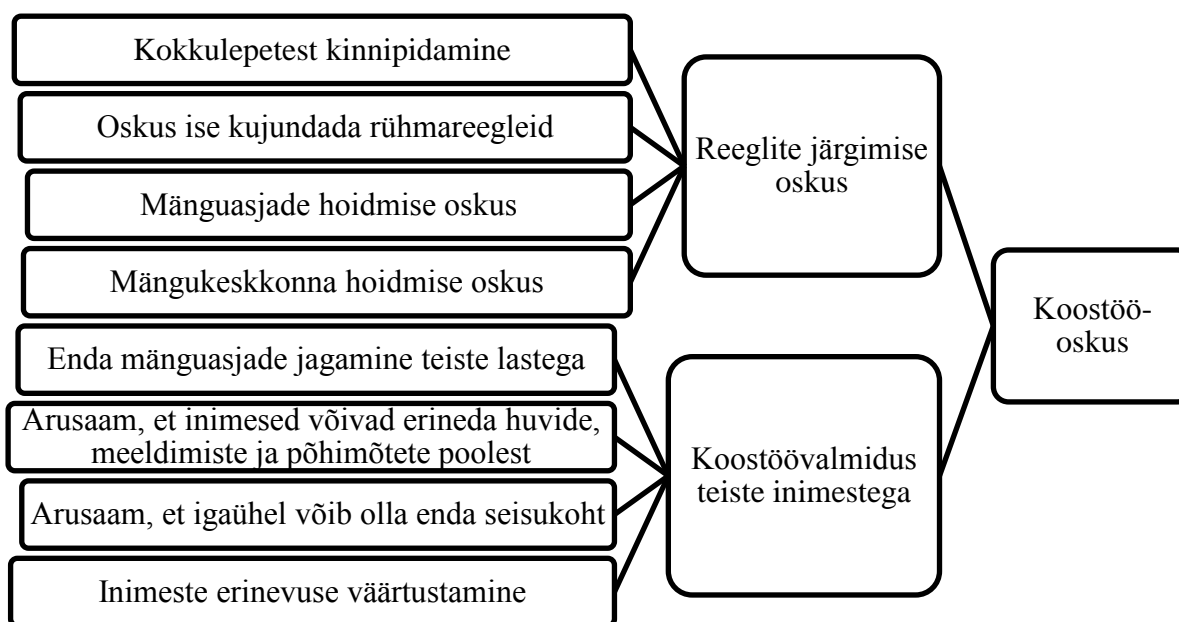
„Kehtestamisoskus“ (vt. Joonis 4, lk 15) moodustus alakategooriatest *enesekindlus suhete loomisel* ja *initsiatiiv suhete loomisel*. Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2008) on välja toodud, et lasteaia lõpuks loob laps sõprussuhteid.

Joonis 4: Peakategooria „Kehtestamisoskus“ jagunemine alakategooriateks ja koodideks.

Kategooria „*Koostööoskus*“ (vt. Joonis 5, lk 16) moodustus alakategooriatest *reeglite järgimise oskus* ja *koostöövalmidus teiste inimestega*.

Mina pean tähtsaks reeglite koostamise ja neist kinnipidamise oskust- Suuremate lastega annan ma lastele võimaluse abistada ise reeglite koostamist, et no nad saavad ise välja mõelda mis on nende jaoks oluline. Väiksematega koostan ise ja siis me kordame neid reegleid väga tihti, et kas siis hommikuringis või kui no laps teeb midagi nt: jookseb rühmas. Küsin, et kas rühmas kõnnitakse või joostakse? Ja tavaliselt nad teavad kohe väga hästi mis on õige isegi need väiksemad (naer) (Õpetaja 3).

Joonis 5: Peakategooria „Koostööoskus“ jagunemine alakategooriateks ja koodideks.

Lasteaiaõpetajad nimetasid, et lastel peaks tekkima arusaamine, et mõned asjad õnnestuvad koos paremini, seepärast tuleb õpetada lapsi koos tegutsema ka juhul, kui igäühel on erinev seisukoht.

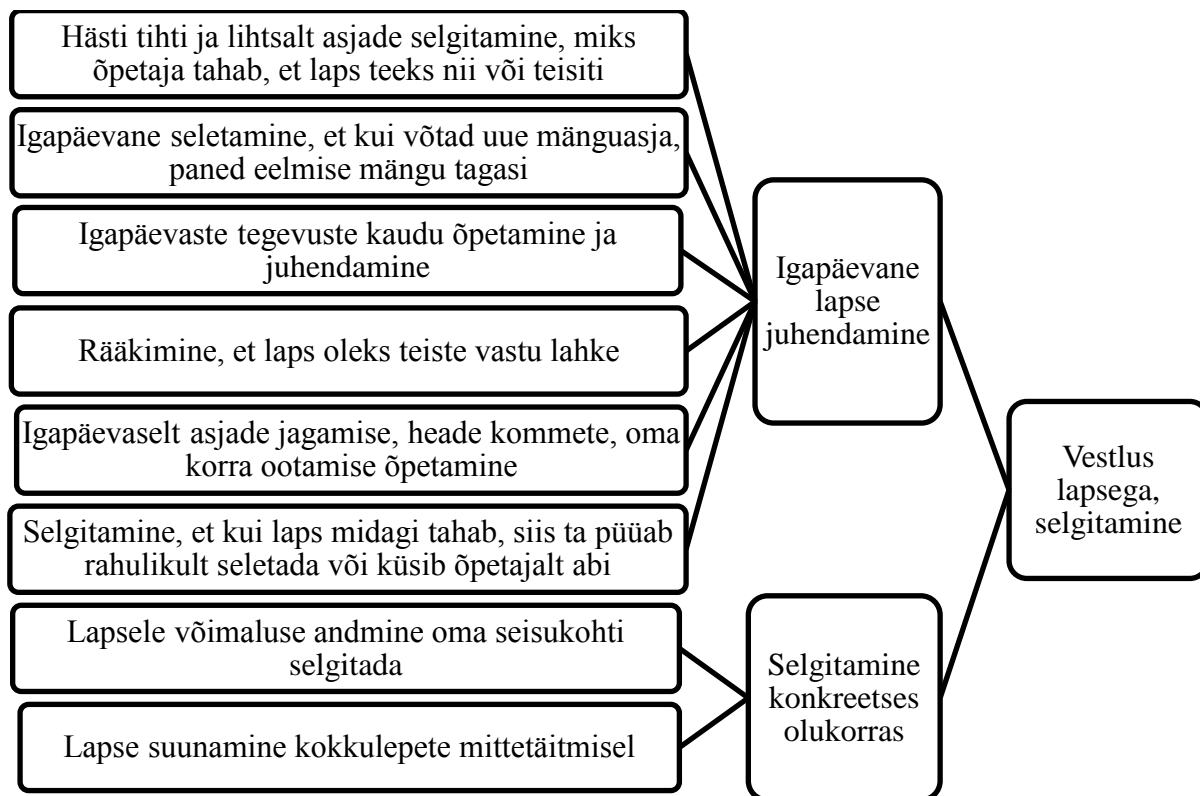
3.2 Lasteaiaõpetajate kirjeldused tegevustest, mille abil nad laste sotsiaalseid oskusi arendavad

Käesoleva töö raames intervjueritud lasteaiaõpetajate vastustest, missuguste tegevuste kaudu/ milliste meetoditega nad õpetavad sotsiaalseid oskusi, moodustus esimene peakategooria „*Vestlus lapsega, selgitamine*“ (vt. Joonis 6, lk 17). Alakategooriateks on *igapäevane lapse juhendamine ja selgitamine konkreetses olukorras*.

Väga tähtis, et lapsel oleks oma mõtete ja seisukohtade selgitamis- ja kaitsmisoskus. Tore on, kui nad avaldavad omi mõtteid, need on väga siirad. Ja pea alati on lastel tuline õigus. Ise püüan hästi tihti ja lihtsalt asju selgitada, miks ma tahan, et ta teeks nii või teisiti (Õpetaja 2).

Lasteaiaõpetajad kirjeldasid olukordi, millal nad igapäevaselt juhendavad lapsi. Näiteks nimetasid õpetajad, et selgitavad lastele rühmaga koos kusagile minnes, miks tuleb

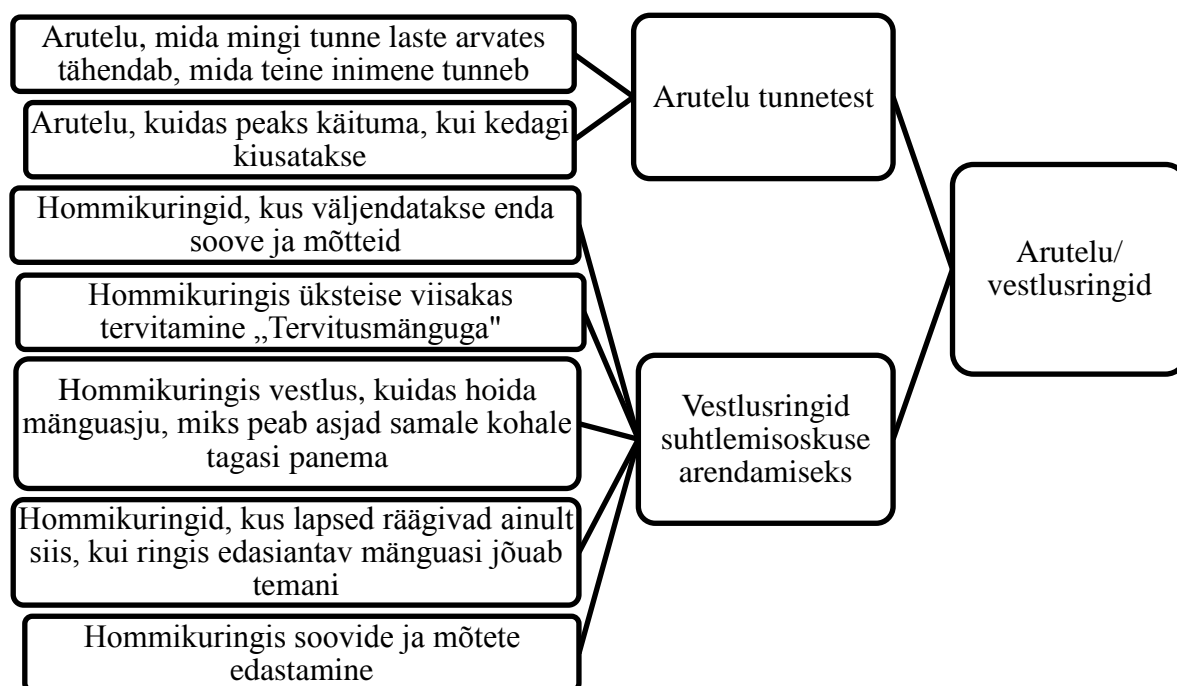
jätta piisav vahemaa või miks ei tohi rühmaruumides rääkida teistest üle, miks on vaja kaaslast kuulata või üksteisega arvestada. Konkreetsetes olukorras selgitamisena nimetati näiteks konfliktiolukorda, mida täiskasvanu võis näha teisiti, kui see tegelikult oli ning sellepärast tuleb anda lapsele võimalus selgitada, kuidas tema seda olukorda nägi.

Joonis 6: Peakategooria „Vestlus lapsega, selgitamine“ jagunemine

Peakategooria „Arutelu/ vestlusringid“ (vt. Joonis 7, lk 18) moodustus alakategooriatest *arutelu tunnetest* ja *vestlusringid suhtlemisoskuse arendamiseks*.

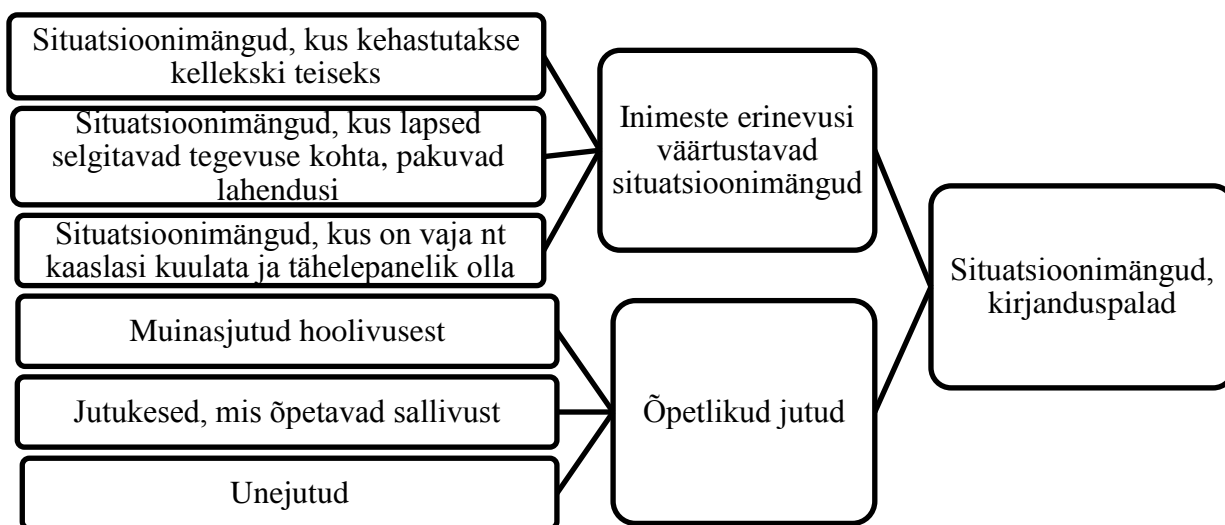
Lasteaiaõpetajad nimetasid kõik vestlusringidena hommikuringe, kus rühma lastega ühiselt päeva alustatakse, laste tunnetest ja elamustest räägitakse, ühiseid arutelusid läbi viiakse. Kõik õpetajad tõid välja, et hommikuringi õnnestumiseks võetakse appi turvalisust loovad ja lapsele vestlusringi põhimõtet paremini selgekstegevad mänguasjad. Lapsel on võimalus rääkida siis, kui mänguasi on jõudnud tema kätte. Samuti on võimalik niimoodi lastele selgitada, et kuulatakse seda last, kelle käes on mänguasi.

Joonis 7: Peakategooria „Arutelu/ vestlusringid“ jagunemine alakategooriateks ja koodideks

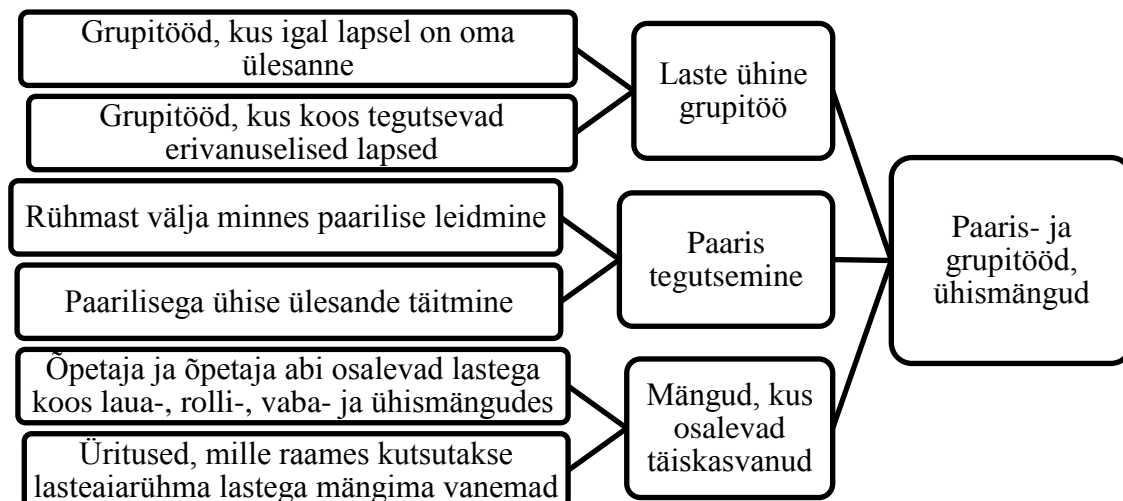
Koolieelikud tahavad palju rääkida ja nad on uudishimulikud. Lapsed mõtlevad aruteludes hästi kaasa ja saavad ka aru. Päris hästi mõjub arutelu, kui lasen lastel mõelda ja ette kujutada olukorda, kus nad on näiteks pimedad. Küsin siis, et mida nad teeks. Või mida nad teeksid, kui ära eksiks ja no nii edasi (Õpetaja 2).

Peakategooria „Situatsioonimängud, kirjanduspalad“ (vt. Joonis 8, lk 18) moodustus alakategooriatest *inimeste erinevusi väärtustavad situatsioonimängud* ja *õpetlikud jutud*.

Joonis 8: Peakategooria „Situatsioonimängud, kirjanduspalad“ jagunemine

Neljas peakategooria „Paaris- ja grupitööd, ühismängud“ (vt. Joonis 9, lk 18) moodustus alakategooriatest, mis on *laste ühine grupitöö, paaris tegutsemine, mängud, kus osalevad täiskasvanud*.

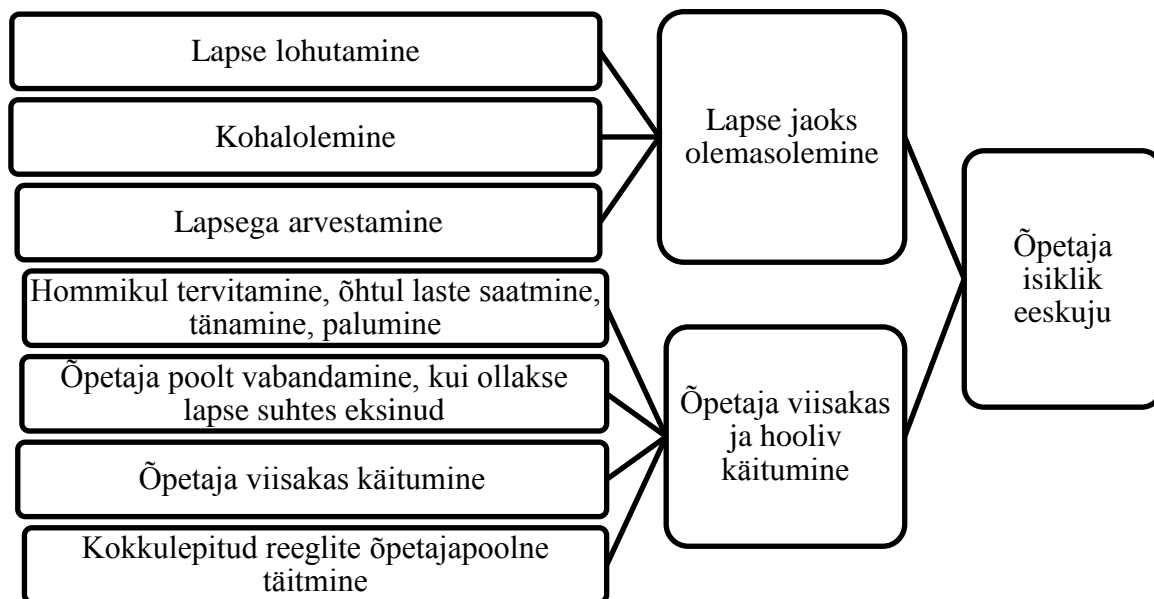
Joonis 9: Peakategooria „Paaris- ja grupitööd“ jagunemine alakategooriateks ja koodideks.

Vastavalt laste vanusele saab õppetegevuses kasutada rühmatöö või koostöö tegemist. Siis saab grupe moodustada mitte ainult sõprus- või meeldivussuhete baasil vaid ka juhuvalikuga. Ah-jaa, sügisel toimus meil rühmas nädal „Isa, tule mängi minuga“, kus laste isadega said suhelda ja mängida lapsed ise ja nende rühmakaaslased ka. Vanemad võtsid selle hästi vastu ja arvasid, et seda võiks veel teha (Õpetaja 1).

Peakategooria „Õpetaja isiklik eeskuju“ (vt. Joonis 10, lk 20) kujunes alakategooriatest *lapse jaoks olemas olemine, õpetaja viisakas ja hooliv käitumine*.

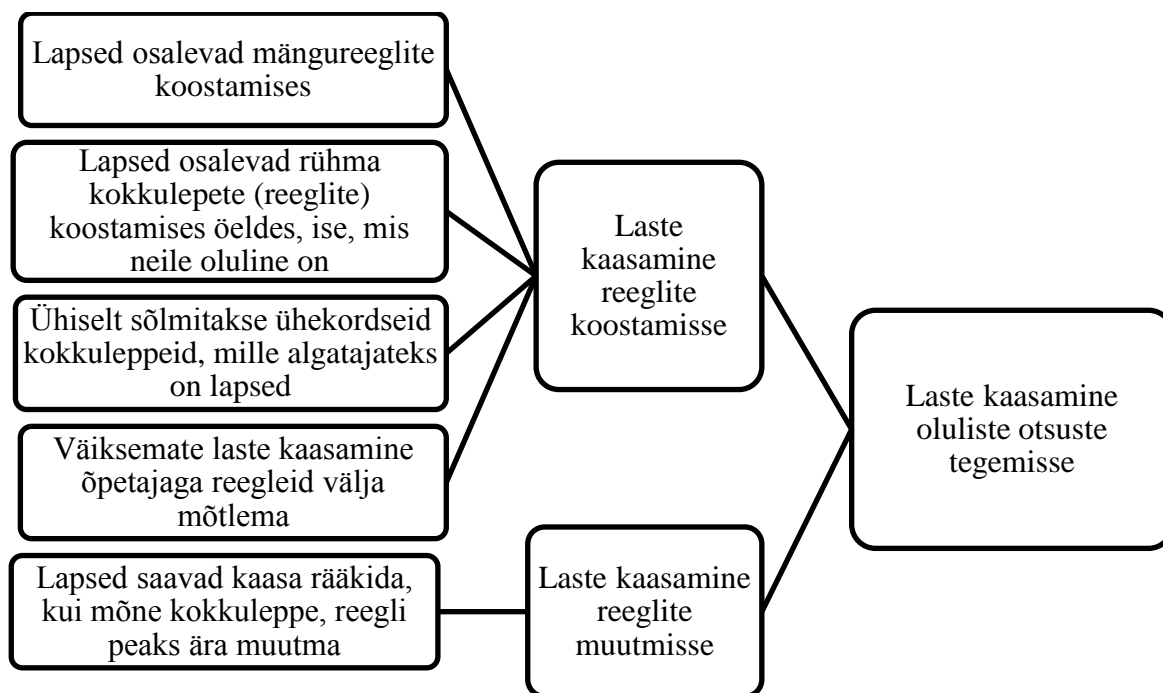
Annan ise suurt eeskju sellega, et kui midagi lapsele annan, ütlen alati „palun“ ja kui midagi vastu võtan, siis „aitäh“. Igal hommikul tervitan ja õhtul saadan nad ilusti koju. Tänan ja palun igal võimalusel. Olen igapäevaselt olemas, märkan ja kuulan last, räägin temaga (Õpetaja 3).

Alakategooria „Lapse jaoks olemas olemine“ moodustus koodidest *lapse lohutamine, kohalolemine, lapsega arvestamine* ning alakategooria „Õpetaja viisakas ja hooliv käitumine“ koodidest *hommikul tervitamine, õhtul laste saatmine, tänamine palumine; õpetaja poolt vabandamine, kui ollakse lapse suhtes eksinud, õpetaja viisakas käitumine ja õpetaja poolt kokkulepitud reeglite täitmine*.

Joonis 10: Peakategooria „Õpetaja isiklik eeskuju“ jagunemine alakategooriateks ja koodideks

Peakategooria „Laste kaasamine oluliste otsuste tegemisse“ (vt. Joonis 11, lk 20) moodustus alakategooriatest *laste kaasamine reeglite koostamisse* ja *laste kaasamine reeglite muutmisse*.

Joonis 11: Peakategooria „Laste kaasamine oluliste otsuste tegemisse“ jagunemine alakategooriateks ja koodideks.

Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2008) järgi peaks 6-7-aastane laps õppe- ja kasvatustegevuse tulemusena osalema rühma reeglite kujundamisel. Käesoleva töö intervjuueeritavad avaldasid arvamust, et lapsed peaksid saama koostada reegleid, sealjuures mõeldes, mis neile väga oluline on, samuti välja mõtlema näiteks mängureegleid.

Mängimise ajal on just reeglid väga tähtsad ja lapsed peavad neist tegelikult hästi kinni. Tihti on tunne, et nad nagu valvavad üksteist, et kõik tegutseks ikka kokkulepitud reeglite päraselt. Reeglitega tuleb teemaks võrdsus ja kõik soovivad, et neid koheldaks võrdselt. Võrdsuse nimel osaletakse meeleldi reeglite koostamisel, ka üldreeglite, mitte ainult mängureeglite (Õpetaja 2).

3.3 Arutelu

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli selgitada, milliseid sotsiaalseid oskusi peaks lasteaiaõpetajate arvates arendama lasteaias ning kuidas õpetajad kirjeldavad, milliste tegevustega nemad ise seda teevad.

„Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2008) mõistetakse sotsiaalsete oskuste all lapse oskusi teistega suhelda, tajuda nii iseennast kui ka partnereid, võtta omaks ühiskonnas üldtunnustatud tavasid ning lähtuda eetilistest tõekspidamistest. Uurimuses nimetati arendamist vajavaks sotsiaalseteks oskusteks julgust suhelda eakaaslastega, kartmatut pöördumist täiskasvanute poole, suhtlemist endast nooremate ja vanemate lastega, lapse oskust tajuda nii ennast kui ka teisi, lapse oskust kirjeldada enda ja teiste inimeste tundeid. Käesolevas uurimusest tuli välja, et lapsel tuleks arendada kokkulepetest kinnipidamise, reeglite kujundamise ja mängukeskkonna hoidmise oskust. Saadi ja Kanteri (2013) koolikeskkonnast lähtuvas sotsiaalsete oskuste liigituses on muuhulgas nimetatud sotsiaalseks oskuseks lapse oskust suhelda eakaaslastega, seejuures tundlikkust kaaslaste tunnete suhtes. Käesolevast uurimusest selgus, et oluline on arendada emotsionaalselt tarkust, näiteks empaatiat, kaastundlikkust, abivalmidust. Saat ja Kanter (2013) on veel välja toonud, et vajalikud on kehtestamisoskused. Nii ka käesoleva töö raames on selgunud, et vajalik oskus on enesekindlus suhete loomisel, näiteks lapse julgus küsida, mida ta soovib, valmisolek edastada oma mõtteid ja seisukohti teistele. Samuti on kehtestamisoskusena toodud käesolevas uurimuses välja, et vajalik on lapse initsiatiiv suhete loomisel, näiteks algatusvõime eakaaslastega suhtlemiseks, teiste laste mängu kutsumise julgus. Saat ja Kanter

(2013) on sotsiaalsete oskuste liigituses muuhulgas nimetanud ka nõustumist, milles sisalduvad näiteks reeglite järgimine ja enda asjade jagamine teistega. Käesolevas töös on koostöövalmiduse osas teiste inimestega välja toodud näiteks, et vajalik on lapse arusaam, et inimesed võivad erineda huvide, meeldimiste ja põhimõtete poolest, et inimestel võivad olla erinevad seisukohad ja vajalik on õpetada väärtustama inimeste erinevust.

Käesoleva töö käigus selgus, et sotsiaalsete oskuste arendamisviisidena nimetavad lasteaiaõpetajad selgitamist lapsele, vestlusringe, kus osalevad kõik lapsed, situatsioonimänge ja kirjanduspalu, paaris- ja grupitöid. Lapsi kaasatakse oluliste otsuste tegemisse, õpetajad on ka enda käitumisega eeskujuks lastele.

Saat ja Kanter (2013) on sarnaselt käesoleva töö tulemustele välja toonud, et sotsiaalsete oskuste arendamiseks sobivad õpetaja jutustus, vestlus, diskussioon, ajurünnak, rollimäng, dramatiseeringud, kujutlusülesanne. Uuritavad lasteaiaõpetajad rõhutasid, et lastega vestledes on vaja selgitada vastavat olukorda või rääkida nendega igapäevastes tegevustes, Katz ja McClellan (1991) tuginesid uurimusele ja leidsid, et väga oluline on lastega vesteldes kasutada selleks rahulikku hääletooni ning otsust, asjalikku ja lihtsat kõneviisi. Li jt (2016) on leidnud, et sotsiaalseid oskusi on võimalik arendada mängu abil. Autorid nimetavad jäljendamis- ja rollimängu, samuti dramatiseeringut väga heaks võimaluseks panna lapsi mõistma teiste tundeid ja tugevdada lastevahelist sotsiaalset suhtlemist. Käesoleva töö uurimusest selgus sotsiaalsete oskuste arendamisviisina situatsioonimängud, kus kehastutakse kellekski teiseks või kujutletakse mingit teistsugust olukorda, samuti toodi välja, et lapsed õpivad ühismängudes täiskasvanutega. Li jt (2016) lisavad veel, et eriti tõhusad on õues mängitud jäljendamismängud, sest siis ei piira ruum, väljas on looduslikud elemendid, lapsel on võimalus käituda vabamalt, kui ruumis. Õues läbiviidavatesse jäljendamismängudes peaks eriti kaasama väikelapsi. Kayili ja Ari (2016) nendivad tuginedes uurimusele, et lastevanemate kaasamine laste õppeprogrammidesse ja lasteaia tegevustesse mõjutab positiivselt laste sotsiaalsete oskuste arengut ning motiveerib lapsi. Käesolevast tööst selgus, et lasteaiaõpetajad osalevad ise aeg-ajalt lastega ühismängudes, samuti kutsuvad ühistegevustesse osalema lapsevanemaid. Õpetaja isikliku eeskuju oli käesoleva töö intervjuueeritavate arvates tähtis, sest laps peab tundma, et õpetaja on tema jaoks olemas ning õpetaja käitub ise nii nagu ta ootab, et lapsed käituksid. Isikliku eeskuju tähtsust rõhutavad ka Katz ja McClellan (1991), sest positiivse eeskuju andmisega on õpetajal võimalik muuta lapse eelnevaid negatiivseid kogemusi.

3.4 Töö praktiline väärtus ja piirangud

Käesoleva bakalaureusetöö praktiliseks väärtuseks peab töö autor seda, et saadud tulemused oma mitmekesisuse tõttu võivad olla abiks lasteaedade õppekavade arendamisel. Laste sotsiaalseid oskusi, mida tuleks arendada, väljendavad peakategooriad „Lapse oskus suhelda aktiivselt ja empaatiliselt“, „Kehtestamisoskus“ ja „Koostööoskus“ on kõik teaduskirjanduses olulisena märkimist leidnud. Laste sotsiaalsete oskuste arendamise viise väljendavad kuus peakategooriat, jagunedes kolmeteistkümneks alakategooriaks, mis koosnevad omakorda 39-st tegevusest. Nimetatu võib aidata teiste lasteaedade õpetajatel oma tegevusi laste sotsiaalsete oskuste arendamisel mitmekesistada.

Töö piiranguks peab autor asjaolu, et sotsiaalsete oskuste arendamisviiside kohta on väga palju erialast teaduskirjandust, millest käesoleva bakalaureusetöö teoreetilistes lähtekohtades on välja toodud ainult osa.

Vaatamata sellele, et käesoleva töö tulemusi ei saa laiemalt üldistada, annab töö ettekujutuse lasteaiaõpetajate arvamusest sotsiaalsete oskuste ja nende arendamisviiside kohta lasteaias.

Tänu sõnad

Täna kõiki lasteaiaõpetajaid nende panuse eest uurimustöö valmimisel, oma juhendajat ja lasteaia direktorit.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kasutatud kirjandus

- Beaudoin, M.-N., Moersch, M., Evare, B.S. (2016). The Effectiveness of Narrative Therapy with Children`s Social and Emotional Skill Development: an Empirical Study of 813 Problem- Solving Stories. *Journal of Systemic Therapies*, 35 (3), 42-59.
- Curby, T. W., LoCasale-Crouch, J., Konold, T. R., Pianta, R. C., Howes, C., Burchinal, M., Bryant, D., Clifford, R. , Early, D. & Barbarin, O. (2009). The Relations of Observed Pre-K Classroom Quality Profiles to Children`s Achievement and Social Competence. *Early Education and Development*, 20 (2), 346–372.
- Elektrooniline Riigi Teataja (2008). Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917>
- Haimre, B. K., Pianta, R. C. (2005). Can Instructional and Emotional Support in the First Grade Classroom Make a Difference for Children at Risk of School Failure? *Child Development*, 76 (5), 949-967.
- Harro-Loit, H. (2014) Külastatud aadressil http://www.eetika.ee/sites/default/files/eetikakeskus/lasteiaaopetaja_roll_halliki_harro-loit.pdf
- Hsueh, J. A., Lowenstein, A. E., Morris, P., Mattera, S. K., Bangser, M. (2014). Impacts of Social-Emotional Curricula on Three-Year-Olds: *Exploratory Findings from the Head Start CARES Demonstration*
- IES Institute of Education Sciences (2013). Early Childhood Education Interventions for Children with Disabilities. *U.S. DEPARTMENT OF EDUCATION*, 1-27.
- Katz, L. G.; McClellan, D. E. (1991) The Teacher's Role in the Social Development of Young Children. *ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education*, 13 (2), 373-376.
- Kayili, G., Ari, R. (2016). The Effect of Montessori Method Supported by Social Skills Training Program on Turkish Kindergarten Children`s Skills of Understanding Feelings and Social Problem Solving. *Journal of Education and Training Studies*, 4 (12), 81-91.

Keltikangas-Järvinen, L. (2013) *Väikelapse sotsiaalsus*, kirjastus Koolibri

Laherand, M. L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.

Lemmon, K. H, Green, V. A. (2015). Using video self-modeling and the peer group to increase the social skills of a preschool child. *New Zealand Journal of Psychology*, 44 (2), 68-78.

Li, J., Hestenes, L. L., Wang, Y. C. (2016). Links Between Preschool Children's Social Skills and Observed Pretend Play in Outdoor Childcare Environments. *Early Childhood Education Journal*, 44 (1), 61-68.

Mantzicopoulos, P. (2005). Conflictual relationships between kindergarten children and their teachers: Associations with child and classroom context variables. *Journal of School Psychology*, 43, 425-442.

McClelland, M. M., Acock, A. C., Morrison, F. J. (2006). The impact of kindergarten learning-related skills on academic trajectories at the end of elementary school. *Early Childhood Research Quarterly*, Vol 21, 471-490.

McClelland, M. M., Morrison, F. J., Holmes, D. L (2000) Children at Risk for Early Academic Problems: The Role of Learning-Related Social Skills. *Early Childhood Research Quarterly*, 15 (3), 207-329.

Portilla, X. A., Ballard, P. J., Adler, N. E., Boyce, W. T., Obradovi, J. (2014). An Integrative View of School Functioning: Transactions Between Self-Regulation, School Engagement and Teacher Child Relationship Quality. *Child Development*, 85 (5), 1915-1931.

Runions, K. C., Vitaro, F., Cross, D., Boivin, M. (2014). Teacher Child Relationship, Parenting, and Growth in Likelihood and Severity of Physical Aggression in the Early School Years. *Merrill-Palmer Quarterly*, 60, (3), 274-301.

Saat, H., Kanter, H. (2013). Sotsiaalne kompetentsus, külastatud aadressil
http://www.curriculum.ut.ee/sites/default/files/sh/sotsiaalne_kompetentsus.pdf

Simson, L. A., Oh, K. (2013). Using Circle Time Books to Increase Participation in the Morning Circle Routine. *TEACHING Exceptional Children*, 45 (6), 30-36.

Soltero-Ruiz, E. E. (2013). Kindergarten teachers` perceptions of students` readiness skills.
California State University, Fullerton.

Tropp, K., & Saat., H. (2010). Õpilaste suhted eakaaslaste ning täiskasvanutega ja sotsiaalsete oskuste areng. Kikas, Eve (Toim). *Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes* (lk 61–89). Tartu : Haridus- ja Teadusministeerium.

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Kätlin Pahk (sündinud 06.06.1986.a.)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „LASTEAIÄÕPETAJATE ARVAMUSED SOTSIAALSETE OSKUSTE ARENDAMISVIISIDE KOHTA LASTEAIAS“,

mille juhendaja on Heiki Krips

1.1 reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 18.05.2017.a.